

Szita Szabolcs

Ejtőernyős bevetés

Bő negyedszázada, hogy a könyvtári kutatás, inkább böngészés közben szokatlan cím keltette fel figyelmemet. *Akik meghaltak és akik harcoltak népünk becsületéért* – olvastam a 32 lapos füzet címlapját.¹ Az 1946-ban kiadott képeskönyv áttanulmányozása után arra jutottam, hogy a kiadványon dolgozó *Herbst Imre* és *Trosztler Alfréd* a tények szigorú tiszteletével avatták be az olvasót a - ma holokausztnak vagy Soának nevezett - európai népirtás több jelentős történésébe.

A budapesti gettó felszabadulásának első évfordulójára, a vészorszak alatt általuk megéltékből is építkezve foglalták össze az európai cionista mozgalom² létének, küzdelmeinek rövid történetét. A felfoghatatlan katasztrófáról készült rövid szintézisük kiállta az eltelt évtizedek próbáját. Figyelmet követelő olvasmány, amiatt is, mert a cionista ellenállásról korábban sajnos keveset, nagyon keveset tudtunk. A cionista szervezeteket, intézményeket 1949-ig hatalmi szóval felszámolták. Az ellenállásban tevékeny fiatalok helytállásának története - több okból - sokunk előtt évtizedek homályába veszett. Az 1970-es évek Magyarországon már alig vagy nem jött szóba.

Herbsték érdeme, hogy 1946-ban a magyar társadalomban is terjedő felejtés ellen érveltek, a *megemlékezés és a megbánás kötelességét* hangsúlyozták. Olyképpen is, hogy az emberirtásról tanúskodó, hiteles képsorokkal idézték fel a közelmúltat azoknak, *akik gyorsan felejtenek*.

Egykori tevékenységükből, a máig érvényes összefoglalásukból idézünk. A német megszállás után „*az eleinte maroknyi csoport az elkövetkező hetek és hónapok folyamán olyan erős szervezetté izmosodott, mely emberek ezreinek életét mentette meg saját élete állandó kockázatásával*.”

Vakmerő fiatalok ezer veszély közepette átcsempészték az üldözötteket a határokon,(...) erdőkben, bunkerekben húzódtak meg, ha üldözték őket, majd ismét

¹ Kiadja a Jewish Agency for Palestine Dokumentációs Osztálya a Hechaluc támogatásával.

² A cionizmus kifejezés 1885-ben jelent meg, a zsidó nemzeti megújulás mozgalmát értették alatta. Az 1860-ban Budapesten született Herzl Tivadar által 1897-ben megalakított politikai mozgalom - a cionista mozgalom intézményesült formája – a Cionista Világszervezet néven indult. Az ún. baseli program Izrael földjén (Erec Jisrael) a nemzetközi jog biztosította zsidó nemzeti otthon megteremtését vetette fel.

felbukkantak. Titkos nyomdákban, sokszorosító üzemekben ezerszámra készültek a hamis okmányok, melyeknek segítségével számtalan embertársukat szabadították ki a toloncházból, a Gestapo tömlőceiből, a Hegyeshalom felé menetelő osztagokból és amikor a féktelen nyilasterror végigsöpört a fővároson, egyes vakmerő csoportok nyilas egyenruhába öltözve kiszabadították a halálraítélteket a megrohmozott házakból és gettókából.

Állandó életveszély közepette ezek a fiatal fiúk és lányok csak a nagy közösségnek, a mozgalomnak éltek. A cionizmus eszméje volt a hajtóerő, mely képessé tette őket ezekre a hőstettekre. Mert hőstettek voltak ezek az akciók, melyeknek apró mozaikkockáiból kialakul a szervezett embermentés képe.”³

Az 1989. évi politikai fordulat után hazánkban egyre több ismeret vált hozzáférhetővé azokról, akik a fentiekben sorolt helytállás önzetlen és aktív részesei voltak. Emlékezések, feldolgozások, tudományos kutatáson alapuló tanulmányok jelentek meg. Az egykori cionista ellenállókból többen Magyarországra látogattak. Mozgalmi tapasztalataik és emlékeik helyszíni felidézéséből dokumentumfilm is készült.

Kiemelkedő esemény volt, hogy a Magyar Köztársaság izraeli nagykövete *Bátorság Érdemjelet* adott át két alkalommal a hősi küzdelem ma Izraelben élő egykori részeseinek. 1998 februárjában hatan; *Agmon Efrájim* (szül. *Teichmann Ernő*), *Alpan Mose* (*Elefánt Márton*), *Goldfarb Neska* (*Ágnes*), *Gur Dávid* (*Grósz Endre*), *Révész Perec* (*László*) és *Rafi Bensalom* (*Friedl*) kapták meg a régen megérdemelt magyar elismerést, majd 2002 májusban további *negyvenketten*.⁴ Az adatok és a tények figyelemre méltó sorát talán azzal zárhatnánk, hogy a mulasztások pótlásra kerültek, a dosszié lezárható.

Ezzel szemben újabb hiátussal szembesülünk, mert a Rafi Bensalom emlékezésben írtak Magyarországon alig vagy egyáltalán nem ismertek. Számos történésre a feledés leple borult, amibe a cionista mozgalom 1945 előtti és természetesen a háború befejezése utáni - egyre negatívabb - megítélése, kezelése is belejátszott.

³ Akik meghaltak. Id. mű. 22-23. o.

⁴ Teljes névsorukat a Raoul Wallenberg 90. születésnapjára készült vándorkiállítás kísérőfüzetében tettük közzé. (A Magyar Auschwitz Alapítvány - Holocaust Dokumentációs Központ kiadása Budapest, 2002.)

A zsidó önvédelmi harcban történeteket maguk a résztvevők is alig adták tovább, mert a legtöbben elhagyták Magyarországot. Mindennapjaikat betöltő céljuk az új zsidó haza építése volt. Egy új államban (elsősorban a kibucokra alapozva) új társadalom létrehozására, a zsidó nép társadalmi struktúrájának alapvető megváltoztatására, virágzó mezőgazdaság kifejlesztésére készültek. A kivándorlás tényezőjének számított, hogy Magyarországon az általuk is nagyon várt, áldozatos tettekkel támogatott társadalmi megújulás, a demokratikus kibontakozás lefékeződött. A megkérdőjelezhetetlen tények alapján felismerték a totális diktatúra megjelenését, új csíráit.

Megtapasztalták, hogy a holokauszt sokkja után *elmaradt a történetekkel való következetes és felelős szembenézés*, a zsidóellenesség új formái szabadon tenyészthettek. A mind befolyásosabb kommunista mozgalom alig viselte el az öntevékenységet, a cionisták őszinte kollektivitását, emiatt mindinkább megtűrtté, majd üldözötté lettek. Sajnos nemritkán még azok által is, akik 1944-1945-ben az életüket köszönhették a tőlük kapott segítségnek, valamely cionista akciócsoport áldozatának, bátor leleményének.

Mégis. Közel hat évized távlatából nézve a magyar zsidóság modernkori tragikus történetében a cionista ifjúság tettei *kimagasló eseménynek bizonyultak*. De kik voltak, mit akartak ezek a fiúk és lányok, akiknek sokszor sarkos, alig árnyalt, vagy sokakra egyenesen elmarasztaló véleményét *Rafi Bensalom* papírra vetette, megörökítette?

A mozgalom élén fiatal baloldali cionisták álltak. Ők főként a Ichudhoz; a Hasomér Hacair, a Dror-Habonim és Makkabi Hacair csoportokhoz tartoztak. A *sómérok* a Hasomér Hacair cionista ifjúsági szervezet tagságát képezték. Magyarországon az 1920-as évek végétől működtek, saját nevelési rendszerük volt. Az 1930-as években a Magyar Cionista Szövetség (MACISZ) ifjúsági kultúrszakosztályaként, a szövetség Budapest, VII. és VIII. kerületi fiókegyesülete, majd 1938-tól Hanoar Haivri néven dolgoztak. A *Dror* (korábbi nevén Noar Haoved) tagjai erősen baloldaliak voltak, de soraikban - a sómérokkal ellentétben – a marxista befolyás nem volt általános.

A sómérok tehát a kultúrszakosztály fedőszervezet alatt, a Dror-tagok pedig ifjúsági- és könyvtárszakosztályként működtek, tevékenységüket a magyar hatóságok előtt ekként legalizálták. (A harmincas évek végén inkább a hatósági zaklatások révén váltak ismertté. 1940 júliusától 1943 decemberéig szervezeti működésüket betiltották.)

A harmincas években a vallásos cionisták a Hanoar Hazmirachi Egyesületben jöttek össze. A *mizrahistákat* az ortodox zsidók amiatt támadták, mert cionisták voltak. A

baloldaliak pedig azon az alapon, hogy vallásosok. A hatósági zaklatást ők sem kerülhették el. A második világháború éveiben a szervezett cionista mozgalom egy részét az embermentésben is tevékeny mizrahisták adták.

Hasonló erőt képviseltek a közép cionistái, vagyis a sem a jobboldali, sem a baloldali pártokhoz nem tartozó *klalcionisták*.

A cionista jobboldal a baloldali irányzatokhoz képest jóval kevesebb tagot számlált. Az arab zsidóellenes pogromok hatására az 1930-as években mind erőteljesebb militarizmus jellemezte. A Zsidó Állam mielőbbi létrejöttéért küzdött, egyik szervezete a katonai kiképzéssel, illegális palesztinai kiutaztatások szervezésével is foglalkozó *Betar* volt. Az utóbbiak ügyében a baloldal hibának tartotta, hogy a kijuttatottak kellő mozgalmi felkészítésére a Betar nem fordított figyelmet.

A fennmaradt – sokszor sporadikus - adatok, tények arra mutatnak, hogy *gyakorlatilag minden ifjúsági mozgalom résztvett az illegális ellenálló tevékenységben*.

A cionista ifjúsági mozgalom fontos magyarországi jellemzője, hogy a baloldali cionista csoportok az asszimilációban elkötelezett, mindenkor lojális zsidó elitnek éppúgy útjában álltak, mint a Horthy-rendszer hatóságainak. A rabbik ugyancsak nem szívtelték őket, a cionisták hirdette „nemzeti újjászületési mozgalmat“ a magyar zsidóságtól idegen törekvésnek, sokan egyenesen „hazafiatlannak“ tartották.

Rafi Bensalom visszaemlékezése tények, adatok sorával tanúsítja, hogy az üldöztetés és terror elől Magyarországra érkezett fiatal lengyel és szlovák cionista ifjúsági mozgalmak menekültjei a magyar zsidóság tömegeitől *eltérő módon* gondolkodtak és cselekedtek. Mégis, a német megszállás után rövid idő alatt meghatározó szerepre, befolyásra jutottak. Tapasztalataik alapján a helyi cionista-ifjúsági mozgalmakkal karöltve felléptek *a teljes kiszolgáltatottságot, a beletörődést elfogadók ellen*. Sikerrel kijátszották a megszállókat, de a velük buzgón együttműködő magyar hatósági szerveket is.

Bátran vállalták a magyar zsidóság körében jórészt ismeretlen illegalitást, a sokoldalú, gyakran életveszélyes küzdelmet. A Budapesten megközelítőleg félezres létszámú cionista aktivisták a reménytelenséggel szembeszálltak, sokoldalú és eredményes embermentést folytattak.

Rafi Bensalom emlékezése nem titkolja el, hogy a cionisták közös fellépésének, elszánt küzdelmének hatékonyságát sokszor ideológiai különbségek, generációs és személyi ellentétek, ellenségeskedések gyengítették. Fékezőként hatott a gyakori bizalmatlanság, a türelmetlenség, a kölcsönös gyanakvás sem volt ritka.

A fiatal cionistákat pedig szinte sokkolta, hogy a magyar zsidó vezetők többsége *hallani sem akart* a szomszéd országok zsidóságának tragédiájáról. Az évek óta folyó népiártás való tényeit zsigerből elutasította, az SS működtette haláltáborokat, halálgyárakat a fantázia torzszüleményének tartotta. Emiatt is a fiatal cionisták viszonya hozzájuk sokszor türelmetlennek, harciasnak vagy ellenségesnek bizonyult.

Többször kiéleződött az ellentét a más-más módszerekkel dolgozó Budapesti Segély- és Mentőbizottság, a fiatalok későbbi akcióközpontjának számító fővárosi Vadász utcai ún. Üvegház irányítói, valamint a cionista fiatalság között. Mindezzel együtt a végveszélyben, a küzdelmes és kockázatos illegális tevékenységben a fiatalok összefogása legtöbbször eredményes volt.

Rafi Bensalom most közreadott háborús emlékezése a fiatal cionisták öntudatos helytállásának, leleményességének és bátorságának - az elkötelezett résztvevő tapasztalataiból, véleményéből készült - összefoglalása. Őszinte szembenézés a könnyes-véres 1944. év történeti periódusaiban történetekkel. Számadás mozgalmi keretekben élő, szabadságszerető hús-vér teremtések céljairól, kudarcairól, botlásairól és életek mentését hozó megoldásokról.

Emberi próbák, emberfeletti erőfeszítések olvasmányos harci krónikáját tartja kezében a T. olvasó. Olyan írást, mely elgondolkodtat, következtetései és tanulságai napjainkban is figyelmet érdemelnek.

Szita Szabolcs